

AHİLİK VE SANAYİLEŞME

SÜLEYMEN KAZMAZ*

Göktürk Devleti hakanı Kültikin ve Bilge Kağan ve büyük Türk devlet adamı Tonyukuk adına dikilen ve Orhon nehri kıyılarında bulunan Orhun kitabelerinde şöyle bir cümle vardır: “Dört taraf hep düşman imiş.” Onun için de şöyle denilir: Ordu sevk ettik, savaştık, Çin ordusunu yok ettik. 7.000 çin askeri öldürdük; asker sevk ettik cümlesi Kültikin anıtında 85, Bilge Kağan anıtında 83; savaş sözü Kültikin anıtında 23, Bilge Kağan anıtında 23 kez, aynı sözler Tonyukuk anıtında da sık sık tekrarlanır. Savaş durumu millî tarih boyunca devam etmiştir.

Gerçekten Türk tarihi bir yönüyle bitmeyen savaşların hikâyesidir. İkinci yurt Anadolu’da da dört yanımız düşmanla çevriliydi; günümüzde de durum böyledir. Her yanda düşman vardır. Fakat bütün bu çetin şartlara rağmen Türk milleti daima güçlüdür; daima ayaktadır; Bağdat’tan Viyana’ya, Kırım’dan Kızıldeniz’e, Kuzey Afrika’ya kadar uzayan muhteşem bir imparatorluk kurmuştur; bu imparatorluk, tarihin en uzun ömürlü devletlerinden biridir. Bundan başka tarihin her döneminde güçlü ve bağımsız bir Türk devleti mevcut olmuştur. Şimdi bu soruya cevap verelim.

Türk milleti tarihi boyunca dört yanının düşmanla çevrili olmasına ve bitmeyen savaşlara rağmen nasıl olmuş da dünyanın en eski ve en zengin medeniyetini yaratmayı, yine tarihi boyunca hür ve bağımsız devletler kurmayı başarmıştır. Bu sorunun cevabını başlıca üç kaynaktan bulmaktayız: Mücadele ruhu, engin bir görüş ve düşünce dünyası, güçlü bir üretim, güçlü bir sanat hayatı. Bu arada Ahilgi de zikredebiliriz.

İnsan daima varlığına yönelik kuvvetler arasında ömür sürer. Onun için hayat mücadele olarak tanımlanır. Bu şartlar mücadelecî bir ruha erişmeyi gerektirir. Düşmanla, karşı kuvvetlerle mücadele, ruh ve irade ister; ancak yılmayan mücadele ruhu, mücadele azmi ve iradesidir ki

* AKM asıl üyesi, Emekli Avukat, halk bilimci.

insanları ve toplumları başarıya ulaştırır. İşte böylesine engin ve güçlü bir mücadele ruhu, mücadele azim ve kararı Türk milletinin tarihi boyunca varlığını korumasını ve yüceltmesini sağlamıştır. Şartlar ne kadar ağır, ne kadar çetin, düşman ne kadar güçlü, buna karşılık imkânlar ne kadar sınırlı olursa olsun Türk milleti mücadeleyi elden bırakmamış, yılmayan bir azim ve iradeyle savaşmıştır. Bu mücadele ruhu şu mısralarla dile getirilir:

“Çelik gibi kolu, tunçtan ayaklı,
Türk hiç yılar mı? Türk hiç yılar mı?
Türk yılmaz, Türk yılmaz;
Cihan yıkılsa Türk yılmaz.”

Bir bölümünü kaydettiğimiz bu marş milletimizin mücadele ruhunu canlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Türk milletinin en elverişsiz şartlar içinde bile varlığını korumasını sağlayan güç, bu engin mücadele ruhundan kaynaklanır. Büyük kavramlar ve sağlam bir düşünce hayatı bu mücadele ruhunu daima beslemiştir.

İnsanların ve toplumların davranışlarının, hareketlerinin temeli kavramlar ve düşüncelerdir; bunlar itici güçler olarak insanları ve toplumları davranış ve hareket hâlinde bulundurur. İnsan ve toplum hayatını yönlendiren, başarıya götüren temel güçler kavramlar ve düşüncelerdir. İnsanlar ve toplumlar benliklerinde yer eden kavramlara göre çalışır, davranışlarını ve hareketlerini yönlendirir, mücadelesini sürdürür. Türk milletinin mücadele hayatının temelinde böylesine büyük kavramlar, düşünceler ve topluma mal olan değerler yatar.

Türk milletinin tarih boyunca verdiği mücadeleler başlıca dört kavram, dört temel değer üzerinde yükselir: Hürriyet, bağımsızlık, vatan ve namus. Millî tarihimizin akışı içinde bu kavramları, bu temel değerleri tahlil ettiğimiz zaman Türk milletinin hayatı boyunca verdiği mücadelelerde, bitmeyen savaşlarda başarıya ulaşmasının kaynağına varmaktayız.

Hürriyet ve bağımsızlık Türk milleti için yaşama şartıdır. Davranışların ve hareketlerin kendi inanç ve düşünceleri doğrultusunda düzenlemek, başka toplumlardan emir almamak, kendi dışındaki bir siyasî güce bağlı

olmamak, Türk milletinin tarihi boyunca asla vazgeçemediği bir hayat tarzıdır. Ne zaman başka siyasî güçler, yabancı toplumlar Türk milletinin emir kulu hâline getirmek istemişse mücadele başlamış, hürriyet ve bağımsızlığa el atmak isteyenler yere serilmiştir. Türk milleti hiçbir dönemde böyle bir mücadeleden geri kalmamıştır, varlığına kasteden bozguna uğramıştır. Onun için Türk milleti tarihi boyunca kendi bağımsız devletini kurmuş ve hür yaşamıştır. Bugünü büyük şair Mehmet Akif Ersoy, İstiklâl Marşı'nda en canlı ifadelerle ortaya koymuştur.

“Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım,
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım.”

Türk milletinin varlığını adadığı öteki iki kavram, iki temel değer vatan ve namustur. Millet, daima bir coğrafyada, bir toprak parçasında yaşar, maddî varlığın, manevî değerler, toplum değerleri üzerinden kurar ve yüceltir. Bu toprak parçası sadece maddî varlığı devam ettiren bir vasıta değil, aynı zamanda hürriyet, bağımsızlığın, manevî devirlerinin yaşatılması ve korunmasını sağlayan bir mekândır. Bu bakımdandır ki, vatan Türk milleti için hür, bağımsız ve onurlu bir hayatın gerçekleştirildiği bir coğrafya çevresi uğrunda her türlü fedakârlığa katlanılan bir coğrafyadır. Yine aynı sebeptendir ki, Türk milleti, ne zaman vatanı bir tehlikeyle karşı karşıya gelmişse en çetin, en elverişsiz şartla ve imkânsızlıklar içinde bile mücadeleye atılmış, varlığını sonuna kadar bu yolda kullanmıştır. Türk milletinin tarih boyunca güçlü kalmasını sağlayan sebep bu noktada toplanmaktadır: Daima bir vatan sahibi olmak ve vatanı daima korumak.

İnsan ve toplum yalnız maddî değerlerden ibaret değildir; daha üstün değerler vardır ki, bunlara toplum değerleri adını veriyoruz. İnsanlar ve toplumlar manevî değerlerini maddî değer ve varlıkların üstünde tuttuğu, maddî değerleri manevî değerlerin emrinde ve hizmetinde bulundurduğu sürece yüce ve onurlu bir hayat sürme imkânını elde etmiş olurlar. Türk toplumu için durum budur. Türk toplumu hayatını manevî değerler üzerinde kurmuş, maddî değerleri manevî hayatın yüceltilmesi için vasıta saymış, hiçbir zaman maddî varlığı manevî değerlerin üstünde tutmamıştır.

Manevî değerlerin başında namus kavramı gelmektedir. Kendisini

ve ailesini her türlü saldırılardan, hukuk ve ahlâk dışı eylemlerden koruma anlamını taşıyan namus kavramı Türk toplum değerlerinin başında yer alır. Türk milleti, insan ve toplum olarak namusunun her türlü düşmana ve ahlâk dışı saldırı ve davranışlara karşı korumayı, hayatının vazgeçilmez bir niteliği olarak kabul etmiş, bu yolda şartlar ve imkânsızlıklar ne olursa olsun mücadeleden geri kalmamıştır.

Türk milletinin varlığını korumasını ve yüceltmesini sağlayan hürriyet, bağımsızlık, vatan ve namus kavramlarını yanında dünya görüşü ve düşünce hayatı önemli bir yer tutar. İnsanlar ve toplumlar, daha iyiye, daha güzele, daha mükemmele götüren güç, dünya görüşünden ve düşüncelerden kaynaklanır. Milletler bunlardan güç alarak, davranışlarını ve hareketlerini onlara göre düzenleyerek hayatlarını devam ettirirler ve yükseltirler. Orta Çağ'da bu düşünce dünyasında tasavvufun büyük bir yeri vardır. Büyük Türk düşünürü Ahmet Yesevi'den kaynaklanan, Türk dünyasına Anadolu'ya yayılan tasavvuf başlıca iki temel ilkeye dayanır: Devriye, geniş deyiimiyle yaratılış düşüncesi ve nefse hâkimiyet.

Tasavvuf, devriye felsefesiyle olgunluğa, yüceliğe ve yaratıcılığa ulaştırmaya yönelik olup insanı en iyi şekilde anlatan bir düşünce düzenidir. Varlıkların son halkası olan insan bir yönüyle canlılar dünyasına bağlıdır; bu sebeple de yalnız kendini ve soyunu düşünen, yalnız kendisini korumak, soyunu devam ettirmek için her türlü yıkıcı davranışta bulunan bencil ve acımasız bir yaratıktık. Fakat insan bu aşamada kalmamalı, canlı olmaktan kaynaklanan iç güdülerinin yıkıcı yönelişlerinin etkisini en aza indirmeli, kendisi kadar başkalarını düşünsel varlığını, iyilik, güzellik ve fedakârlık yönelişlerine adanmalıdır. Böylece olgun insan düzeyine varan kişi Tanrı katına yükselecek yüce bir nitelik ve yaratıcı bir güç kazanacaktır. bu açıklamayı tamamlayan nefse hâkimiyet, üstün bir irade gücünü dile getirir. Bu sayede insan varlığında mevcut yıkıcı, ahlâkî deyiimiyle kötülük, yöneliş ve iç güdülerinin etkisini en az düzeye indirerek insanları seven, insanlara hizmet eden bir irade gücüne ulaşacaktır. Böylece birbirini tamamlayan devriye ve nefse hâkimiyet düşünceleri Orta Çağ'da büyük devletlerin ve zengin bir medeniyetin kurulmasını sağlamıştır. 1918 felaketi ise Türk milletini hayatına, geniş deyiimiyle, Türk dünyasına yeni bir düşünce düzeni ve yeni bir dünya görüşü getirmiştir.

Vatanın düşmanlar tarafından işgali üzerine “Ya İstiklâl Ya Ölüm.” ilkesinden yola çıkan kahramanların hürriyet, bağımsızlık, vatan ve namus kavramları doğrultusunda gerçekleştirdikleri millî mücadele yeni bir düşünce düzeni ve dünya görüşü hâlinde millete mal olmuştur. Bu düşünce Atatürk düşüncesi düzenidir ve Türk tarihinin, Türk medeniyetinin özü olarak üç temele dayanır: Anadolu’nun imarı ve refahı, millî kültürü, çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak ve yeni bir dünya medeniyeti kurmak.

Osmanlı İmparatorluğu, bütün ihtişamına rağmen tarihe mal olurken geride harap bir vatan, maddî varlığı tükenme noktasına varan acılı bir toplum bırakmıştı. Vatanı ve milleti kurtaran kuvayı millîye ruhunun yarattığı Atatürk düşüncesi önce bu konuyu ele almak, Anadolu’nun imarı, Anadolu insanını refahını gerçekleştirmek durumundaydı. Atatürk düşüncesinin birinci aşaması budur.

Yeni Çağ’da Türk milletiyle batı dünyası sürekli savaş hâlindeydi. Aslında bu mücadele iki medeniyetin savaşıydı; Yeni Çağ’da Osmanlı Devleti, medeniyetin batıda kurulan yeni medeniyetle savaşabilecek seviyeye çıkaramadığı için yenilmiş ve tarihe mal olmuştur. O hâlde meseleyi medeniyet açısından ele almak, Avrupa karşısında yaşayabilmek için Anadolu’da yeni bir medeniyet kurmak gerekliydi. Atatürk düşüncesinde bu amaç, millî kültürü çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak şeklinde dile getirilmiştir.

Yeni Çağ’da kurulan batı medeniyeti, hayatı, yaşamayı kolaylaştırıcı pek çok vasıtalar meydana getirmesine rağmen maddeci ve bencil olmaktan ileri gidememiş, barışı ve mutluluğu gerçekleştirememiş, dünyayı yalnız kendi menfaati doğrultusunda savaflara ve yeni mücadelelere süreklemiştir. Onun için yeni bir medeniyete, yeni bir medeniyet anlayışına ihtiyaç vardır. Atatürk düşüncesinde bu ihtiyaç Türk milletinin atının yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır, şeklinde ifade edilmiştir. Bu amacın ifadesinde geçen güneş benzetmesi yeni medeniyetin niteliğini belirtmektedir ve Türk medeniyetinden kaynaklanmaktadır.

Büyük Türk düşünürü Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilik adlı eserinde kendisini güneşe benzeten hükümdar şöyle der: “Güneşe bak, küçülmez, bütünlüğünü daima muhafaza eder; parlaklığı hep aynı şekilde kuvvetlidir.

Benim tabiatımda ona benzer, doğrulukla doludur... Güneş doğar ve bu dünya aydınlanır, aydınlığını bütün halka erıştırir... Benim de hükmüm böyledir... Hareketim ve sözüm bütün halk için aynıdır. Güneş doğunca yere sıcaklık gelir, o zaman binlerce renkli çiçek açar. Benim kanunum hangi memlekete erişirse o memleket baştan başa kayalık dahi olsa hep düzene girer.” Görülüyor ki, Yusuf Has Hacib’in tanımladığı güneş kavramı bütün insanlık için aynı derecede yararlı olacak bir düzeni simgelemektedir. Atatürk düşüncesinin üçüncü aşaması olan ve güneş medeniyeti olarak tanımlayabileceğimiz yeni medeniyet yalnız belli bir kıtayı değil bütün dünyayı kavrayacak, bütün insanlığa barış ve mutluluk getirecektir.

Türk milleti'nin üçüncü güç kaynağı üretim düzenidir.

İnsan maddî ve manevî unsurdan oluşan bir bütündür. Her iki unsur arasında denge kurulması gereklidir; maddî varlığın ihmalî, perişanlığı, manevî varlığın gerektiği şekilde değerlendirilmemesi, giderilmesi imkânsız yıkılışlara yol açar. Onun için maddî varlığın ihtiyaçlarını karşılamak, yaşama vasıtalarını sağlamak insan için olduğu kadar topluluk açısından da aynı derecede önemlidir. İnsan ve toplum hayatının devamı yönünden gerekli olan eşya ve vasıtaları, üretim düzeni yaratır.

İnsanın yaşamak, maddî varlığını korumak ve soyunu devam ettirebilmesi için muhtaç olduğu vasıtaları beslenme, giyinme, barınma ve savunma olmak üzere dört başlık altında toplamak mümkündür. Beslenme yabancı meyveden başlar, kuş sütünün eksik olmadığı şekilde nitelenen ziyafet sofralarına kadar ulaşan çok çeşitli yemek ve gıda maddelerini ve bu maddelerin ve yemeklerin konulduğu kapların üretildiği mutfak eşyasını kapsar. Giyinmede hayvan postundan, günde birkaç kez değiştirilen elbiselerden ve bu elbiseleri oluşturan kumaş ve dikiş makinelerinden oluşur. Barınmada mağaradan, göl evlerinden itibaren yürünen yolda ev, apartman, köşk, saray, konak ve gökdelen olarak çok değişik yapılar ve bunları meydana getiren malzeme ve aletleri içerir. En son olarak da savunma ihtiyacı gelir. Bütün çabalara rağmen insanlar savaşı terketmemişler, her zaman ve her yerde savaş vasıtası olan silâh üretmekten vazgeçmemişlerdir. Onun için savunma ve savaş, taş baltadan atom bombasına kadar uzayan yolda bir çeşitlilik anlamına gelir. İşte beslenme, giyinme ve savunma alanındaki bütün bu ihtiyaçlar küçük sanat ve sanayi, daha doğrusu üretim düzeni deyimiyile anlatılır.

Medeniyet tarihimizde daima zengin bir üretim hayatı mevcut olmuştur. Orta Asya'da ilk efsaneler madencilikle başlar. Körüklerle demir eritmek, böylece dağları delerek geçmek, masallarımızın doğuşunda yer alan anlatımlardır. Orta Asya'da olduğu gibi Anadolu'da da üretim hayatı, Türk milletinin üçüncü güç kaynağını oluşturmuştur. Bağdat'tan Viyana'ya, Kırım'dan Kızıldeniz'e kadar uzanan coğrafya da, savaşan donanmanın ve orduların mücadele vasıtaları Anadolu'daki üretim gücünü ve o enginliğini ifade eder. İki yüz bin kişilik orduyu İstanbul'dan Viyana'ya götürmek, bu gücün en canlı bir görünüşüdür. Aynı zamanda halkın ihtiyacı, eşya ve yaşama vasıtalarını üretmek suretiyle geniş şekilde karşılanmıştır.

Üretim hayatı yalnız insandaki ihtiyaçları karşılama amacına yönelik değildir; aynı zamanda insan sevgisini ve insana hizmet kavramlarını da kapsmalıdır. İşte medeniyet tarihimizde Ahiliğin önemi bu noktada belirlemektedir. Çünkü Ahilik sadece maddî eser meydana getirme, maddî yarar, kazanç sağlayan bir düzen değil, bundan daha çok manevî değerlere dayanan bir kuruluş olarak tarihimizde yer alır.

Bilindiği gibi Ahilik, kardeşlik demektir. Yine aynı amaçla kullanılan futuvvet kelimesi, genç, yiğit, mert, cömert, eli açık anlamına gelir. Futuvvetin başlıca ilkeleri alçak gönüllülük, cömertlik, başkalarını sevmek, nefesine hâkim olmak, başkalarını kendinden üstün görmek, kusurları hoş karşılamaktır. Futuvvet erlerinin iş başında güven, doğruluk ve hidayet kurallarına uyması gerekir. Bundan başka futuvvette mürevvet, doğruluk, herkesi sevmek, nefisini dolayısıyla kendisini kötülük yönelişlerinin esirliğinden kurtarmak esastır. Ayrıca, insan sevgisi üzerine kurulan futuvvet, insan ruhunun gelişmesinde, olgunlaşmasında büyük ölçüde etkilidir. Ahlâkî değerler esas alındığı için yalancılar, hırsızlar, muhtekirler, zalimler, haram yiyenler teşkilata kabul edilmezdi. Aynı zamanda "kardeş yiğitler" teşkilatı olarak adlandırılan Ahilikte yardımlaşma, alım satım işlerinde birlik, nitelikte belirli seviye, kuvvetli bir ahlâk şarttır. Ahilik ahlâkının dört unsur vardır:

1. Kuvvetli ve galip durumdayken affetmek,
2. Hiddetli iken yumuşak davranmak,
3. Düşmana iyilik etmek,
4. Kendisi muhtaç durumdayken bile başkasına vermek.

Böylesine yüksek ahlâkî değerlere dayanan Ahilik, toplum hayatında olduğu kadar kendi bünyesinde de maddî unsur manevî unsurlar arasında denge kurmuş, insanı maddî varlığın kulu hâline getirmemiş, tersine maddî varlığı manevî hayatın emrine ve hizmetine vermek suretiyle yaratıcılık gücünü geliştirmiş, ortaya konulan küçük sanat, el sanatları eserleriyle daha rahat ve daha güzel bir yaşantı sağlamıştır. Ne var ki, bütün bu engin güç kaynaklarına rağmen Osmanlı Devleti zaman içinde yenilgiden kurtulamamıştır. Batılılar Osmanlı Devleti'yle olan ilişkilerini şark meselesi olarak ele aldılar. Amaç Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamaktı. Ardından Osmanlı Devleti'ni Boğaziçi'nin hasta adamı şeklinde nitelediler. Bir yabancı yazar, Birinci Dünya Savaşı sonunda yazdığı kitaba Can Çekişen Türkiye adını koydu. Her Türk yurttaşı muhteşem imparatorluktan can çekişen Türkiye olarak adlandırılan çöküşe varan yol üzerinde durmak ve düşünmek zorundadır.

Konuyu bu açıdan ele aldığımız zaman Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a geçişi, Yeni Çağ'da Avrupa'da meydana gelen uyanışı ve bu olay karşısında Osmanlı İmparatorluğunun durumunu ele almak gerektiği görülecektir.

Orta Çağ'da Avrupa maddî ve manevî bakımdan perişanlık içindeydi. Özellikle din ve mezhep kavgaları yüzünden insanlar türlü işkencelerle öldürülüyordu; yakılıyor, ağızlarına kurşun akıtılıyordu. Bu eylemler mahkeme kararıyla, engizisyon mahkemeleri kararıyla yapılıyordu. Aynı dönemde Asya büyük bir refah içindeydi. Düşünce hayatına engin hoşgörü hâkimdi. Ahiler, "din farkı gözetmeden bütün insanları seveceksin." diyordu. Böylece insan hakları beyannamesinin temeli atılmış oldu. Bu düşünceler sonraları Fatih Sultan Mehmet tarafından, din farkı gözetmeksizin insanların canlarının, ırzlarının ve mallarının korunmasını kapsayan fermanla ilân edilecektir. Böylece Avrupa'da insanlar inançları yüzünden her türlü işkenceye, ölüme mahkum edilirken doğuda, Asya'da geniş bir hoşgörü ve insan sevgisi hâkimdi. İki dünya arasındaki fark batıda büyük bir hareketin doğuşuna yol açtı: haclı seferleri.

Din yönünden yüce sayılan yerleri kurtarmak adı altında iki yüz yıla yakın bir zaman boyunca doğuya yürüyen milyonlarca insanın oluşturduğu haclı seferleri, aslında Asya'nın refah seviyesine ulaşmak amacıyla

düzenlenmişti. Hareket başarılı olamadı ama, Haçlılar eli boş dönmediler, doğudan birçok bilgiler götürdüler. Bu eserler batıda yeni dönemin gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Haçlı seferlerini Marko Polo'nun ve Polo kardeşlerin Türk diyarlarına yaptığı seyahatler izledi. Bu seyahatler sayesinde batılılar birçok bilgiler, bu arada coğrafi bilgiler edindiler. Marko Polo Kaşgar'dan geçti. Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lugat-it Türk adlı eserinde bir dünya haritası vardı. İhtimal olarak söylenebilir ki Marko Polo bu haritayı almıştır ya da harita hakkında bilgi edinmiştir. Bu suretle Marko Polo ve Polo kardeşlerin Türk diyarından götördükleri coğrafi bilgilerden yararlanan İspanyol ve Portekiz gemicileri okyanuslara açıldılar; Amerika'yı keşfettiler; Asya kaynaklarına, yeni topraklara, yeni ülkelere ulaştılar.

Avrupa artık amacını elde etmiş gibiydi. Asya'ya varmış Asya kaynaklarını ele geçirmişti. Bu suretle gerçekleşen coğrafi keşifleri ilmi keşifler izledi; müsbet bilgiler elde edildi.

Gözlem ve deney yöntemine dayanan müsbet ilim bir yönüyle tabiatın, tabiat kaynaklarının keşfi, tabiat kanunlarına ulaşılması anlamını taşımaktadır. Artık insanoğlunun önüne yeni ufuklar açılmıştı; tabiata hâkim olmak, tabiat kaynaklarının insanın emrine ve hizmetine vermek. bu suretle açılan yolda müsbet ilmin, müsbet bilginin hayata uygulanması sonunda yeni güçler elde edildi: buhar, gaz, elektrik güçleri. Bu güçler üreten düzeni kökten değişmesine yol açtı; uzvi gücün yerini uzvi olmayan güç aldı; elle işleyen aletlerden fabrikaya geçildi. Böylece dünya tarihinin akışını değiştiren büyük olay gerçekleşti: sanayileşme.

Sanayi, daha doğrusu fabrika iki temele dayanır: Fabrikanın işleyeceği ham maddenin sağlanacağı kaynak, üretilen maddenin satılacağı pazar. Avrupa her iki bakımdan da yeterli değildir; sanayii besleyecek kaynak ve üretilen malı satacak pazar Avrupa'da yoktur. Coğrafi keşifler bunu sağladı. Asya ve Afrika kaynaklarından elde edilen ham madde Avrupa'ya taşındı, mamul hâle getirilerek Avrupa dışındaki sanayileşmemiş ülkelere satıldı. Böylece Avrupa'ya büyük bir servet akışı oldu; Orta Çağ'ın perişan Avrupa'sı yerine dünyanın en mamur ülkesi oldu. Başka sonuçlar da meydana geldi.

Sanayiın ihtiyaç duyduğu kaynağı ve pazarı sağlayan coğrafi keşifler

sömürgecilik hareketini doğurdu. Sanayileşmiş ülkeler, sanayiın sağladığı gücü kullanarak sanayileşmemiş ülkeleri sömürgeleştirmek yoluna girdiler. Böylece sanayi, Avrupa'yı dünyanın hâkimi durumuna getirdi.

Kabul etmek gerekir ki, Yeni Çağ'da dünya hâkimiyeti, dünyanın serveti, maddî üstünlüğü sanayileşmiş ülkelerin elindedir. Sanayileşmemiş ülkelerde bu hâkimiyetten kurtulmak için mücadele hâlindedir. Bu bakımdan Yeni Çağ tarihi, bir yandan sanayileşmiş ülkelerin sanayileşmemiş ülkeleri dünya kaynaklarını ve pazarlarını paylaşmak için aralarında yaptıkları savaşların, öte yandan da sanayileşmemiş ülkelerin batının hâkimiyetinden, dolayısıyla, sömürge, kaynak ve pazar olmaktan kurtulmak, siyasî güç, imar ve refah bakımından onların seviyesine ulaşmak için giriştikleri mücadelenin hikâyesidir. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'da başlayan sanayileşme hareketini, daha doğrusu, yeni üretim düzenini zamanında göremediği ve sanayileşmediği için mücadeleyi kaybetmiş ve tarihe mal olmuştur.

Olay budur. Eğer Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'da başlayan hareketi zamanında görmüş ve gerekli tedbirleri alabilmiş olsaydı, gücünü sürdürebilirdi. Ne yazık ki böyle olmadı. Bu noktada güven duygusunun büyük ölçüde etki yaptığı düşünülebilir. Çünkü muhteşem devlet, belki de, kendisinden yardım isteyenlerin günün birinde hâkim duruma gelebileceğine ihtimal vermemiştir. Orta Çağ'da ve Yeni Çağ'ın başlangıcında, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuyla batı arasında denge kuracak bir düzeye erişmiş olması böyle bir yorumu güçlendirmektedir. Aslında, mesele derinliğine incelendiği zaman görülecektir ki, Avrupa'da Yeni Çağ'm açılmasını sağlayan etkenler, özellikle bilgiler Asya'dan, Türk dünyasından kaynaklanmıştır.

Yeni Çağ iki önemli olayla başlatılır: İstanbul'un fethi ve Amerika'nın keşfi. İstanbul'un fethi doğrudan doğruya Türk gücünün eseridir. Amerika'nın keşfi de Türk diyarından Avrupa'ya aktarılan coğrafi bilgilerden yararlanılmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Böylesine üstün bir dünyanın, günün birinde mahkum duruma düşebileceğini dikkate almaması sadece acı sonuçlar doğuran bir tedbirsizlik sayılabilir. Böyle de olsa sanayileşmemek, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu olmuştur.

İmparatorluk döneminde adım adım yaklaşılan yıkılışın, sanayii

kuramamaktan doğduğunu gören ve tedbir alma yoluna giren devlet adamları yetişmiştir. Bunların başında Mithat Paşa gelir. Mithat Paşa Nis'te, İstanbul'da, Bağdat'ta sanayi mektepleri açmıştır. Şimdi konu üzerinde bir fikir verebilmek için Mithat Paşa'nın İstanbul'da, Sultan Ahmet Sanat Okulu'nun açılışında söylediği nutku okuyalım.

TARİHİ BİR VESİKA

90 yıl önce büyük sanatsever Mithat Paşa İstanbul'da Sultanahmet'te açtığı "Sanayi mektebi"nin açılışını, aşağıdaki nutukla millete müjdelemişti:

Bir mülkün medeniyetçe mertebesi ulyaya vüsulü, esbabı mamuriyetin terakkiyatına muhtaç olduğu gibi Umranı memleketin terakkisi dahi servet ve memleketin terakkisine menuttur. Bu kazıyı külliye, medeniyet ve memuriyetin, servet ve memlekete irtibatını tayine bürhanı kavi olmakla beraber serveti memleket bir takım menabii tabiiyeden başka mesaiyi filiye ile açılan mecralardan meydana gelir ki buna "Hirf ve Sanayi" denilir. Âsârı salifeden beri âsârı medeniyeti, terakki numayı husul olan devlet ve milletlerin bugünkü günde sanayice buldukları merkezi âlül'âl, himmeti filiyenin semerei bahiresidir.

Memaliki Devleti Aliyenin kabiliyeti müsellemesi, serveti tabiiyenin her nevini cami olduğu misillü ahalisinin istidat ve liyakatlarını dahi himmeti filiye ile hasıl olan hirf ve sanayi eserlerini vücuda getirmeğe ne mertebelerde kâfi olduğu muhtacı beyan değildir. Şu kadar ki medeniyete lâzım olan âsâr, her asır ve zamanın istidadına, derecesi terakkiyatına göre mevzu olduğundan ezmine kadimede ameliyatı kesire ile meydana getirilen şeyler, âsârı ahirenin gösterdiği birçok muhtereatı teshiliyeye müsadif olmuştur ki himmeti filiye ve bedeniye ile husule gelen âsâr, sanayi terakkisinden neşet eden vesaiti teshiliye ile vücuda gelmektedir. İşte bu hal ve usulün fevki mayei tesaavvur sanayie verdiği terakkiyat, bizde henüz istihsal olunamaması o esere iktifa ile eserlerinden müstefit olan mileli sairei mütemeddineye karşı hiref ve sanayimizi gerilettirdiğinden ve Memaliki devleti aliyenin dairei medeniyeti tevessü ettikçe âsârı sanayiye ihtiyaç dahi tevessü etmekte olup sanayii dahiliye erbabının

müttehizi olan kavaidi imaliye, Avrupa ehli sanatının usulü amelîyatına kıyasen ıslah olunmadıkça tamiri ahval edebilmeleri ve onlarla rekabet eylemeleri kabil olamayacağından selamet ve saadeti mülkü millete medarı takvîyet olan ulüvvü himmet tebeaperverîi hazreti padişahının âsârı celile ve cezilesinden olmak üzere Darülhilâfetil'aliyede bir mektebi sanayi teşkiline müsaadei seniyei cenabı mulûkâne şayan ve sezavar buyurulmuştu. Çünkü sanayiî usulî icraiyesi esasen iki nevi olup birisi büyük fabrikalarda makina ve mensucatı harîriye ve kutniye imali, diğeri o misillü tekellüfata hacet olmıyan şeylerin müteferrikan ihdas ve icrayı suretleri olarak her ne kadar nevi evvelin filiyatında olan fevait ve muhasenat diğeri müreccah ve akdem ve o cihetle aranılan ıslahatın husulüne daha ziyade delâleti müselleme ise de o yolda maksut olan neticeye vüsul için iktiza eden tedabirin filiyatı bittabi külfete muhtaç olup bizce evvel be-evvel ıslah olunacak şeyler ise dükkanlarda müteferrik suretle icrası kabil olan sanatlardır ki bunların bir müddetenberi düçar oldukları hali zaaf ve tenezzül erbabı sanayiî kâr irasvehnü halel etmekle birçok nüfusun taayüşleri müşkülâta uğramış ve bu mekule sanayiî ademi revacı ise bir sınıf halkın düçarı ızdırap olmalarını mucip olmuş idüğünden evveleminde bu misillü sanayiî müteferrikanın ıslahatına bakılmadıkça amelîyatı cesimeye muhtaç olan sanayiî icrasına başlanılması umum için aranılan hayır ve menfaati vücude getiremeyeceği derkârdır. Binaenaleyh nevi saniden olan sanayiî ıslahatı ile amelîyatı lâzime fen ve kaideye tatbikan talim ettirerek az vakitte pekçok eseri terakki görüleceğinden başka bu vesile ile sokaklarda ve şurada burada giriftarı sefalet olan etfali âcize dahi sui ahlâk ve ahvalden kurtarılıp tariki necat ve terbiyete sevk olunmuş olacağından tesisine müsaadei hayriyetadei hazreti padişahî şayan buyurulan mektebin bu maksada hizmet etmek için küşadına ve Sultanahmette kâin atik kılıçhanenin tanzimile mektep ittihazına ve harikî kebir inanesinden hazinesi celileli maliyede bulunan mebalîğa bedel varidaimen itasile beraber mektep masarifi karşılığının dahi ba iradei seniye karar verilmiş olmağla mahalli mezkûr Şurayı Devlet Riyaseti Celilesinin tahtı nezaretinde idare olunmak üzere bir komisyon marifetile bu defa Sayeî Kudretvayeî Hazreti Şehriyaride mükemmel ve muntazam suretle ve üç yüz neferi mütecevîz şakirdan alacak veçhile tamir ve tevsi ve müteaddit

dershane ve sanathaneler tesis olunarak ittisalîne müceddeden üç bin zira kadar bir fabrika dahi inşa kılmakta bulunmuştur.

Mektebi sanayi memaliki devleti aliyyede en ziyade faydalı ve nafi olan kâffeî madeniyat ameliyatile timurculuk ve ahşaba müteallik işlerden marangozluk sanatlarile kunduracılık, terzilik ve müretteplik gibi sanayiî ilmisile ameliyatını tedris ve talime mahsus olmak üzere şakirdanı, haricî ve dahilî iki şubeye bittaksim bir takımı gece ve gündüz mektepte kalmak ve diğer takımı yalnız gündüzleri gelip gitmek kaidesine tevfikân tertip olduğundan haricî sanatı ile de küşade olunmak üzere şimdiden dahilî sanatın on üç yaşından aşağı olan her sınıf tebeai devleti aliye evlâdının fakir ve bîkes bulunanlardan teşkil olunması ve mekûlât ve elbiselerinin meccanen mektep idaresi tarafından verilmesi kararlaştırılıp icap eden yatak ve elbiseleri ve levazımı sairesi sureti muntazmada tertip olunmuş olduğundan bir mahtan beri elliye müteceviz etfal yazılıp talim ve terbiyelerine ihtimam olunmakta ve bir taraftan dahi mektebin ikmalî teferruatına bakılmakta ve mektebin idarei dahiliyesine iktiza eden nizamât mütalaâ ve tanzim olunmakta ve şakirdanı mevcudenin meşhûr olan heves ve istidatları iktizasınca mektebin levazımı itmam olduğu ve hususile derdesti inşa olan fabrikanın hitamile makina vazettirildiği halde biavnüllahitaalâ kariben terakkiyatı muntazamenin hasıl olacağı ve sayei mehasinvayei cenabı padişahide bir taraftan dahi makina ile vücuda gelen sanayiî nafianın husulüne lâzım olan tedabirin icra kılınacağı ilân ve tebşir olunur.

21 Teşrinievvel 1284

12Recep1285

İSTANBUL SULTANAHMET SANAT OKULUNUN MİTAT AÇILIŞINDA PAŞA'NIN SÖYLEDİĞİ NUTUK

“Sadeleştirilmiştir.”

Bir memleketin medeniyet bakımından yüksek bir seviyeye ulaşabilmesi, imar vasıtalarının gelişmesine, memleketin ilerlemesi de servetin artmasına bağlıdır. Bu umumî kaide, medeniyet ve refah seviyesi ile millî servet arasında sıkı bir bağlılık bulunduğunun en kuvvetli bilgesidir. Şüphesiz bir memleketin millî serveti sadece tabii kaynaklardan ibaret

değildir. İnsan çalışmalarının da millî servetin meydana gelişinde büyük bir payı vardır. Buna sanat (küçük sanatlar, el sanatları) ve sanayi denilir. Geçmiş yüzyıllardan beri medeniyet yolunda ilerlemiş devletlerin ve milletlerin ulaşmış buldukları yüksek seviye, bu yoldaki çalışmalarının en güzel eserini teşkil etmektedir.

Türk milletinin her alanda kabiliyetli olduğu ve Türkiye'nin her çeşit tabii kaynakları bulunduğu bir gerçektir ve halkın, çalışma ile meydana gelen her çeşit sanat ve sanayi eserlerini vücuda getirecek kudret ve istidada sahip olduğunu da söylemeye lüzum yoktur. Şu kadar ki medeniyet için gerekli olan vasıtalar zamanın imkân ve şartlarına göre değişir. Bu bakımdan geçmiş devirlerde güçlülük ve uzun çalışmalarla vücuda gelen işler, bugün çeşitli buluşlar, icatlar sayesinde kolaylıkla yapılmakta, kol kuvvetinin yerini ise makine almış bulunmaktadır. Sanayi alanındaki bu ilerlemeler bizde henüz görülmediğinden gerek küçük sanatlarımız gerek sanayimiz, bu yolda yükselen milletlerinkinden daha geri bir duruma düşmüştür. Memleketin hayat seviyesi yükseldikçe sanayiın eseri olan medenî vasıtalara ihtiyacı artmaktadır. Bu sebeple memlekette sanat mensuplarının çalışma şekil ve vasıtalarını batı usullerini esas alarak yenileştirmek lâzımdır. Aksi hâlde durumlarını düzeltmeleri ve Avrupa sanayii ile rekabet edebilmeleri mümkün değildir. Bu sebeple İstanbul'da bir Sanat Okulu açılmasına karar verilmiş.

Çalışma usulleri bakımından sanayi başlıca ikiye ayrılır. Biri büyük sanayidir ki, büyük fabrikalarda makine yapımı, ipekli ve pamuklu dokuma bu gruba dahildir. Diğer de bu derece geniş vasıtalara ihtiyaç duyurmayan işlerin yapılmasını sağlayan küçük sanatlar koludur. Her ne kadar birincisinin faydaları diğerinden üstün olduğundan, ikinciye tercih edilmesi ve düzeltmenin bu alanda yapılması gerekli ise de, istenen neticeyi elde edebilmek için alınması zarurî olan tedbirler çok geniş ve külfetlidir. Bu bakımdan bizde ilkin dükkanlarda tek başına çalışma imkânlarını sağlayan sanat kollarını yenileştirmek lâzımdır. Bu çeşit sanatlarda bir müddetten beri görülen gerileme, sanat erbabının kârını düşürmekte, geçimlerini güçleştirmektedir. Ayrıca bu sanat kollarının rağbet görmemesi de bir sınıf halkı ıstıraba sürüklemektedir. Bu sebeple küçük sanatları kalkındırmak için gerekli tedbirler alınmadıkça, geniş teşebbüslere ihtiyaç

gösteren sanayiın kurulmasına başlanılmasının memleket için beklenen faydaları sağlamıyacağı aşikârdır. Onun için küçük sanat alanını düzeltmek, bugünkü fennî esaslara uygun çalışma usullerini öğretmek suretiyle kısa zamanda büyük bir gelişme olacaktır; ayrıca sokaklarda, şurada burada doğan, bu yüzden de sefalete uğrayan çocuklar bu durumdan kurtarılacak, doğru yola sevkedilecek, eğitim ve öğretim imkânlarına kavuşturulacaktır. Bu gayenin gerçekleşmesi için sanat okulunun, açılmasına ve Sultanahmet'teki eski Kılıçhane'nin düzenlenerek okul hâline getirilmesine karar verilmiştir. Burası Devlet Şurası Başkanlığına bağlı bir komisyon tarafından idare edilmek üzere 300 öğrenciyi barındıracak şekilde yeni baştan tamir olunmuş, birçok sınıf atelye yapılmıştır; yanında ayrıca bir de fabrika kurulacaktır.

Sanat Okulu'nda memlekete en çok faydalı ve lüzumlu olan madencilikle, demircilik, marangozluk, kunduracılık, terzilik ve müretteplik sanatları nazarı ve amelî bir şekilde öğretilecektir. Öğrenciler yatılı ve gündüzlü olmak üzere iki kısma ayrılacaktır. Bir kısmı, yani yatılılar gece ve gündüz okulda kalacak, diğer kısmı, gündüzlüler yalnız gündüzleri okula devam edecektir. Gündüzlü kısmı sonra açmak üzere şimdilik 13 yaşından aşağı olan fakir ve kimsesiz çocuklar yatılı öğrenci olarak alınacak ve bunların yiyecekleri ve elbiseleri okul idaresi tarafından parasız verilecektir. Öğrenci için yatak, elbise ve diğer lüzumlu eşya da sağlanmış bulunduğundan bir aydan beri elliden fazla çocuk eğitim ve öğretim görmektedir. Diğer taraftan okulun eksiklerinin tamamlanmasına çalışılmakta, idare için gerekli yönetmelikler hazırlanmaktadır. Okulun tesisleri, öğrencilerin istek, ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tamamlandığı, hele yapılmak üzere bulunan fabrika bitirilip de makineleri konulduğu zaman beklenen ilerleme sağlanacak, ayrıca makine sanayii için gerekli tedbirler de alınacaktır.

Yine o dönemde fabrikalar kurulmuştu, ama, başarı sağlanamamıştı. Çünkü gerekli şartlar mevcut değildi.

Bir defa fabrikaları çalıştıracak meslek adamı yoktu. İstanbul'da bir fabrika kurulum, başına da bir Fransız getirilir. Ne var ki, Fransız müdür Paris'te dokuttuğu kumaşları, İstanbul'daki fabrikada üretiliyormuş gibi göstermeğe çalışır, işin iç yüzü anlaşılınca da paraları toplar ve kaçır.

Asıl engel kapitülasyonlardan geliyordu.

İmparatorluğun güçlü döneminde Fransızlara lütuf olarak verilen imtiyazlar zamanla Anadolu'daki küçük sanat hayatının yıkılışına ve memlekette sanayi kurulamamasına yol açtı.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Anadolu'da güçlü bir üretim hayatı vardı. Her tarafta kurulu tezgahlarla, dükkanlarla memleket ihtiyacını karşılandıktan başka dışa da ihracat yapılıyordu. Kırşehir halıcılığı, Kastamonu bakırcılığı, Rize dokumacılığı ve keten bezi sadece birkaç örnektir. Rize'de yılda 300.000 top keten bezi ihraç edilirdi. Bütün bu üretim hayatı Avrupa'da kurulan sanayi karşısında varlığını sürdüremedi, rekabet imkânları yoktu. Kapitülasyonlar yüzünden korumaya yönelik hukukî tedbirler alınamadı, çıkırıklar durdu, küçük sanat hayatı çöktü. Kurulan fabrikalar yaşatılmadı. Bir kâğıt fabrikası yapılır. Fakat İngilizler hemen kâğıt fiyatlarını düşürürler. Yüksek fiyata mal edilen yerli kâğıt resmî kuruluşlar tarafından bile satın alınmadı; daha ucuz olan İngiliz kâğıdı tercih edildi. Bu yüzden fabrika kapatıldı, arkasından İngilizler kâğıt fiyatlarını tekrar yükselttiler. Bütün bu sebepler yüzünden İmparatorluk döneminde küçük sanat hayatının çöküşü önlenemedikten başka sanayileşme hareketi de gerçekleştirilemedi.

Tezgâhların durması, küçük sanat hayatının gerilemesi, maddî bakımdan yokluğa, netice olarak da eski canlı düşünce hayatının yozlaşmasına yol açtı. Ortaya atılan düşünceler yüzünden insanlar perişanlığa sürüklendi. Dünya malı dünyada kalır, bir lokma bir hırka ve benzeri görüşler, bir zamanlar Avrupalı'nın imrendiği refahın ortadan kalkmasına sebebiyet verdi. Daha acısı insan vücudu tuzsuz ekmek ve bir çorbayla beslenmesi gereken değersiz bir madde düzeyine indirildi. Kuvayı millîye, millî mücadele ve cumhuriyet, bu ıstıraplı durumu ortadan kaldırmış, tarihimizde yeni bir medeniyetin, yeni Anadolu medeniyetinin kurulmasının yolunu açmıştır.

Cumhuriyet dönemi aynı zamanda sanayileşmenin başlangıcı olmuştur. Başta kapitülasyon olmak üzere bütün engeller aşılmış, İzmir iktisat konferansında belirlenen esaslar dâhilinde hazırlanan sanayi programları uygulamaya geçirilmiştir.

Memleketemizde sanayileşme yolunda büyük atılımlar gerçekleştiril-

miştir. Fakat yapılanlar yeterli değildir. Türkiye tam olarak sanayileşmeli, sanayileşmiş ülke durumuna gelmelidir; artık geri kalmış, gelişmemiş, az gelişmiş, gelişmekte olan gibi onur kırıcı deyimler Türkiye hakkında kullanılmamalıdır. Geçmiş dönemlerde olduğu gibi halkın ve ordunun bütün ihtiyaçlarını karşılayacak, insanlarımızı ithal mal aramak, Avrupa malını üstün görme sıkıntısından kurtaracak millî sanayii kurulmalıdır. Bu da yabancı sermayeyle değil, Türk Devleti'nin ve Türk yurttaşının sermayesiyle gerçekleştirilmeli ve bütün yatırımlarının ağırlığı sanayie yöneltilmelidir. Bu noktada sanayileşmiş ülkelerin engeller çıkaracağı, yatırımları sanayi alanları dışına kaydırmaya yönelik telkinlerde bulunacakları unutulmamalıdır.

Sanayileşmiş ülkeler, siyasî ve iktisadî bakımdan dünya hâkimiyetini kaybetmemek için başka milletlerin sanayileşmelerini önlemeye çalışırlar. Bu konuda Atatürk, ölümünden bir süre önce yeni bir dünya savaşı eşiğine geldiğini, savaşta galip çıkacak devletlerin sanayileşmemiş memleketlerin sanayileşmesine mücadele etmeyeceklerini, bunun için aradaki mesafenin süratle kapatılması gerektiğini söylemişti.¹ Bu konuda dikkate değer bir örnek vermek isterim. 1933 yılında Londra'da toplanan dünya iktisat konferansında Alman delegesi aynen şöyle demiştir: "Türkiye'nin iktisadî inkişafının seyrine uyarak bazı ziraî mahsullerini işleyecek sanayii yapması ve himaye etmesi dünya buhranını şiddetlendirecek bir felakettir."² Bu sözler sanayileşmiş ülkelerin kendileri dışındakilerin sanayilerini kurmalarına taraftar olmadığını göstermek bakımından dikkate değer bir nitelik taşımaktadır. Bundan başka aynı sebeple başka alanlara yatırım yapılması yönünde aşırı derecede telkin ve teşvikte bulunurlar. Bu nokta üzerinde de dikkatle durmak gerekir. Örnek olarak turizmi ele alalım.

Turizm, hizmet alanında gelir getiren çalışma konularından birisidir: Ancak daha çok muhtelif milletlere mensup insanların birbirlerini tanımalarını sağlayan bir kültür hareketi olarak değerlendirilmelidir. Buna karşılık yalnız gelir bakımından ele alındığı zaman turizm dışa bağımlı, özellikle batıya bağımlı sanayileşme alanında köstekleyici bir durum yaratır. Çünkü turist denildiği zaman daha çok Avrupa'dan gelecek insanlar kastedilir. Büyük

¹ *Tercüman Gazetesi*, 10.11.1981.

² Falih Rıfık Atay, *Londra Konferansı Mektupları*, Ankara 1933, s. 35-36.

ve çok masraflı oteller de genellikle onlar için yapılır. Körfez savaşında görüldüğü gibi güvenlik sebepleri ya da başka siyasî sebepler yüzünden turist akını durduğu zaman turizm tesisleri de boş kalır, büyük ölçüde güçlükler doğar. İktisadî bunalım yaratmak için turizmin bir siyasî baskı aracı olarak ihtimalini de gözden uzak tutmamak gerekir. Onun için turizmi ikinci derecede bir iş alanı olarak almalı, bu alandaki yatırımlar ölçülü ve sınırlı tutulmalı, büyük sermayeler sanayiye yöneltilmelidir.

Sanayinin memleketimiz için hayatî bir nitelik taşıdığını, Anadolu kaynaklarını millî sermayeye dayalı işletmeler yoluyla değerlendirilmesinin güçlü Türkiye'nin temel şartı olduğunu belirttikten sonra başka bir konu üzerinde durmak istiyoruz.

İnsan hayatında bir mesele hâledildikten sonra yenileri doğar, böylece ömür, meseleler yumağı hâlinde sürüp gider. Sanayi bakımından da böyle olmuştur.

Sanayi, dünya tarihinin akışını değiştirdikten başka hayatî yaşamayı kolaylaştıran sınırsız vasıtalar ortaya koymuş, üstün bir imar ve refah yaratmıştır. Buna karşılık geniş ölçüde maddî ve manevî tahribata yol açmıştır.

Sanayinin kuruluşunda tabiata hâkimiyet, tabiat kaynaklarını insanın emrine ve hizmetine vermek düşüncesinden yola çıkıldı. Ne var ki, zaman geçtikçe hâkimiyet tahribata dönüşmüştür. Çevre kirliliği deyimiyle tanımlanan bu tahribat insan hayatını da geniş ölçüde etkiler duruma gelmiştir. Artık bol canlılarıyla mavi denizler, pırıl pırıl akan dereler zaman içinde hatıra hâlini almaktadır. Hava kirliliği sanayiın getirdiği bir olaydır. Bu ve benzeri sakıncaların giderileceğine inanmak mümkündür. Asıl tahribat manevî alanda kendini göstermektedir.

Sanayiın kaynak ve pazar esasına dayanması insanlığın yüz karası olan sömürgecilik hareketine yol açmış, bu da sanayileşmiş ülkeleri amansız bir mücadelede sürüklemiştir. Dünyayı dokuz yıl kan ve ateş içinde boğan birinci ve ikinci dünya savaşlarının temelinde sanayileşmiş ülkelerin sömürge paylaşım kavgası yatmaktadır. Sanayi aynı zamanda, yalnız Avrupa'nın maddî perişanlığını ortadan kaldırmak amacına yönelik olduğu için maddeci ve bencil bir dünya görüşü, medeniyet anlayışı olarak yaygınlaştırılmıştır. Üretilen malı satmanın doğurduğu rekabet, manevî

değerleri yıkarak, insanları kazancın, gelirin tutsağı hâline getirmiş, insanlara hizmet açısından çok bilançonun kâr bölümüne bağlı her ne bahasına olursa olsun bu kârı artırmak amacıyla hareket etmek esası olmuştur. Yine malı satabilmek için daima yeni eşya ve vasıtalar üretilmiş, böylece insan model ve markanın kulu, kölesi hâline getirilmiş, çok ve çeşitli eşya kullanmak ve eşyanın en yenisini almak, çeşitli ve yeni eşyayla donatılmış çevrede yaşamak, mutluluk ve üstünlük sayılmıştır. Maddileşmek, bencilleşmek, sevgiden uzaklaşmak, ahlâkî bunalımlara sürüklenmek gibi Yeni Çağ dünyasında sık sık dile getirilen yakınmalar sanayi medeniyetinin yarattığı sakıncaların sonucudur. Bu meselelere çare aramakta olan günümüzün insanı, sevgi-kardeşlik barış ve mutluluk üzerinde kurulacak dünyanın özlemini yaşamaktadır. Ahilik bu noktada beliren çıkış yollarından biridir.

Ahilik de bir üretim düzeniydi. Fakat bu düzen insanları sevmek, saymak herkese iyilik etmek, dolayısıyla insanlar için çalışmak, cömert olmak, doğru olmak, nefsi için istediğinden fazlasını başkaları için istemek, dostlara, yakınlarla sadakat göstermek, haya sahibi olmak, hileye, kötülüğe sapmamak, kötü düşünceleri kafasından atmak gibi insanı insan yapan ahlâkî değerlerin üzerinde kurulmuştu. Bu değerler aynı zamanda millî kültürümüzün temel taşlarıdır.

Atatürk, millî kültürü, çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmayı amaç olarak göstermiştir. Bunun yolu millî kültür değerlerini yeni yöntemlerle işlemek suretiyle üstün ve ileri eserler meydana getirmektedir. Bu alanda alınacak konulardan biri de Ahiliktir. Ahiliğin dayandığı manevî ve ahlâkî değerleri sanayileşmede hâkim kılmak, üretim alanının insan sevgisi ve insana hizmet gibi manevî değerler üzerinde yükseltmek Türk insanının en büyük özlemlerinden birinin gerçekleşmesini sağlayacaktır.

İnsanların paraya aşırı derecede bağlandığından, sevgi, saygı yükümlülükleri, mesleğin gereklerini yerine getirme, parayı değil, hizmeti amaç edinme gibi manevî değerlerin gerilerde kaldığına ilişkin yakınmaların yoğunlaştığı bir dünyada Ahiliğin önemi günden güne artmaktadır. Atalarımızın yarattığı bu düzenin dayandığı ahlâkî düşünce ve ilkeleri iş dünyasına hâkim kılmak bir görev sayılmalıdır. 10. Ahilik Kültür Haftası'nı ve 33. Esnaf Bayramı'nı kutlarken bu konunun kapsamlı bir şekilde ele alınacağı kuşkusuzdur. Özellikle esnaf kuruluşlarının, mensuplarının

haklarını korumakla birlikte yurttaşlara karşı olan yükümlülüklerin yerine getirilmesinde de etkili bir denetimi gerçekleştireceklerine, böylece loncaların bıraktığı boşluğu dolduracaklarına inanıyoruz.

Bu düşüncelerle Ahileri ve geçmiş dönemlerde Anadolu üretim hayatına hizmet verenleri rahmetle anar, sanayimizde manevî değerleri hâkim kılmak yolunda çalışacaklara başarılar dilerim.